

gerekend moeten worden, zijn in de winter geschied, evenals die uit België. In ons archief staan bovendien nog vele eigen terugvangsten vermeld. Dat waren de groenlingen, die steeds weer de voerplank wisten te vinden, zelfs na één of twee jaar. De met een X¹) gemerkte groenling liet zich na zijn registratie in Wilhelmshaven wéér in Nunspeet zien. Naar ons idee vormen deze geregelde winterbezoekers de 'stalgroenlingen', net zoals de stal bij een eendenkooi. Zij zijn het dan, die steeds weer hun - eventueel nog ongeringde - collega's meetronen naar het tafeltje-dek-je in onze tuin. Dat wijst erop, dat hun ervaring nog zo slecht niet was!

We wachten weer met spanning op de komende wintermaanden. Het voer wordt op het ogenblik verorberd door de huismussen en we verbeelden ons, dat de burens er niet zo heel gelukkig naar kijken. Vanwege de niet-gewilde brochies op het wasgoed of door de familievets, die in het broedseizoen door de mussen onder de pannen en dus vlakbij de slaapkamer worden uitgevochten? Want oh, wat zijn ze al vroeg in de weer! Ondanks het feit, dat 90 % van de voeraankoop in 's mussen keelgat verdwijnt, hebben we er vrede mee, al zouden we wel willen, dat ze hun dankbaarheid betoonden door van de forsythia en crocusknoppen af te blijven.

Nunspeet, 30 november 1970

Adres van de schrijver:

Foto: W. H. Schieveen.

J. Frencken

Het Eenbloemig wintergroen

(*Moneses uniflora* (L.) A. Gray)

in Nederland

In onze afdeling houden wij in onze lezingen-serie elk jaar een z.g. 'Van-en-voor-ledenavond'. Ieder lid heeft dan gelegenheid wat te vertellen over bepaalde 'dingen uit de natuur'. Het komt nogal eens voor, dat men in de zomermaanden en vooral ook tijdens de vakanties iets aardigs beleefd heeft op natuurhistorisch gebied of iets bijzonders heeft gezien, dat de moeite waard is. Soms zijn het ook problemen waarmee men zit en waarvan men dan hoopt, dat iemand van de aanwezigen op zo'n avond er wat meer van weet. Zo kwam in oktober 1969 op een dergelijke avond ons lid mej. J. Koeslag met enkele dia's naar voren, welke zij tijdens haar zomervakantie op Terschelling had gemaakt van een paar bloeiende planten, die zij tezamen met twee vriendinnen gevonden had aan de rand van een dennebos langs een rijwielpad. De dames wisten toen niet direct wát het was, maar beseften toch al gauw dat het wel iets bijzonders moest zijn. Er werd één exemplaar verzameld en naar het Natuurhistorisch Museum op Terschelling gebracht.

Op de genoemde ledenavond nu kregen wij enkele dia's te zien van deze vondst. Persoonlijk ken ik *Moneses* (*Pyrola*) *uniflora* goed uit de Alpen. Bij het zien van de dia's van mej. Koeslag drong het echter niet dadelijk tot me door, dat het hier voor Nederland wel om een zeer bijzondere vondst ging. Maar daarover direct meer.

Het (oude) geslacht *Pyrola* is in de nieuwere flora's opgesplitst in 3 geslachten, t.w. *Moneses* (*uniflora*) waarbij de bloemen alleen staan, *Orthilia* (*secunda*) met de bloemen in trossen slechts naar één zijde gekeerd en *Pyrola*, waarbij de bloemen ook in trossen staan doch naar alle zijden gekeerd zijn. Van het eigenlijke Wintergroen (*Pyrola*) kennen wij in Nederland het Rondbladige (*rotundifolia*) en het Kleine wintergroen (*minor*). Tot de zelfde familie behoort ook het Stofzaad (*Monotropa hypopithys*). Het zijn allen saprophyten. In de Alpen komt ook nog voor *Pyrola chlorantha*, die veel op het Rondbladig wintergroen lijkt doch een veel groenere kleur heeft. In Wallis is dat een gewoon

plantje in dennebossen. En dan is er ook nog *Pyrola media*, die veel weg heeft van het Klein wintergroen. In deel I van het 3-delige werk van Prof. de Wit 'De Wereld der Planten' kunnen we lezen, dat het geslacht *Pyrola* uit ongeveer 35 soorten bestaat en dat men vroeger van fijn gehakte bloemen, die met wijn werden overgoten, 'wintergroen-wijn' maakte als middel tegen darmkwalen.

Om nu op de vondst op Terschelling terug te komen: ik ben de andere dag eens gaan snuffelen in literatuur over *Moneses uniflora*. In het tijdschrift 'GORTERIA' (een uitgave van het Rijksherbarium te Leiden) vond ik in deel I Nr. 10 (maart 1963) een artikel van Dr. J. Barkman over '*Pyrola uniflora* in Oostfriesland'. Hij schrijft daarin dat het Eenbloemig wintergroen vroeger bij Appelscha en Denekamp voorkwam, maar nu in ons land uitgestorven scheen te zijn. Barkman had echter in 1962 enkele kilometers ten westen van Neuenburg in NW-Duitsland in een dennebos een plek ontdekt waar vele tientallen exemplaren voorkomen. In de buurt vond hij ook de Dennenorchis en het Linnaeusklokje. Deze vooruitgeschoven post van *Pyrola uniflora* ligt slechts 50 kilometer van Nieuweschans. Barkman spreekt dan ook de hoop uit, deze 'boreaal-montane kensoort van de natuurlijke naaldwouden' spoedig ook weer in Nederland te mogen begroeten. 'Tenslotte is het tij voor de boreale naaldwoudsoorten momenteel gunstig' zegt hij tot slot van zijn genoemd artikel.

En zie daar: enkele jaren later doen 'enige toeristen' (die echter in onze afdeling wel geleerd hebben 'in de vrije natuur te spieden en te speuren') een unieke vondst op Terschelling, waardoor *Moneses uniflora* weer tot de Nederlandse flora behoort. In het eind vorig jaar uitgekomen eerste deel van 'Wilde Planten', het schitterende standaardwerk van 'Natuurmonumenten' over de Nederlandse flora, wordt op bladzijde 77 over deze vondst bericht. We lezen daar onder meer: 'Naaldbossen komen van nature niet in Nederland voor en zijn eerst in de 19e en 20e eeuw hier massaal aangeplant . . . Worden zulke bossen nog veel ouder, zodat de uit langzaam verterende naalden ontstane humus steeds meer gaat lijken op de bodem van een natuurlijk naaldbos, dan wordt het milieu ook geschikter voor echte naaldbosplanten, die voorheen uit ons land niet bekend waren. Zo moeten we verklaren, dat de Dennenorchis sinds 1880, het Linnaeusklokje sinds 1920 en de Kleine Keverorchis sinds 1949 zich in de Nederlandse dennebossen hebben gevestigd en geleidelijk uitgebreid. Tot de nieuwste aanwinsten behoort het in 1969 op Terschelling ontdekte Eenbloemig wintergroen'.

Dr. S. J. van Ooststroom van het Rijksherbarium heeft het een en ander nog eens samengevat in een artikel in een van de laatste Gorteria-nummers, n.l. in deel V Nr. 4 (juli 1970). Hij schrijft onder het hoofd 'Floristische Notities 80-85' over *Moneses uniflora* onder meer het volgende: '*Moneses uniflora* werd tot nu toe slechts twee maal bij ons aangetroffen n.l. bij Appelscha in juli 1849 en bij Denekamp in juni 1906. Bij Appelscha kwam de soort waarschijnlijk vrij talrijk voor . . . Van de vondst bij Denekamp is geen materiaal in het Rijksherbarium aanwezig. De plant werd daar volgens Vuyck gevonden door mevr. J. A. Roessingh-Udink in een vochtig dennebos op Singraven en door tussenkomst van de heer Bernink toegezonden aan de redactie van de Flora Batava, waarin een mooie plaat ervan werd opgenomen. Wat de vindplaats bij Denekamp betreft geven Bernink en Luiken op, dat de soort groeide achter in het Borgbos op de heuveltjes van de zg. 'Schans' in een twintigtal exemplaren en ogenschijnlijk oecologisch gezien in een natuurlijk milieu. Het bos is daar gerooid, de zware stammen werden door paarden over de bosbodem gesleept met als gevolg dat de plant verdween. Noch bij Appelscha, noch bij Denekamp is *Moneses* ooit teruggevonden. Het was dan ook een grote verrassing, toen ik in juni 1969 van mevr. F. E. de Feyfer-Teutelink, conservatrix

Foto Ch. Westra.

Foto P. den Houter.

van het Nat. Hist. Streekmuseum, West-Terschelling, een exemplaar ervan kreeg toegezonden, dat door de dames Koeslag (Hilversum), Kunst (Exloo) en Noorlander (Hilversum) in juni 1969 was gevonden op Terschelling aan het fietspad van West-Terschelling naar het Grieltsje Plak, aan de rand van een dennebos. Later ontdekte de heer F. Lindeman (Groningen) *Moneses* op vermoedelijk de zelfde plaats en stuurde mij in augustus 1969 een tweetal foto's van de plant toe, in de mening dat zijn vondst geheel nieuw was. Ik moest hem wat dit betreft teleurstellen en hem mededelen, dat *Moneses* reeds eerder in 1969 op Terschelling was gevonden'.

Zodoende hebben enige Hilversumse KNNV-ers zonder het te weten aan de wens van Barkman voldaan. Ik mag daar wel aan toevoegen, dat ook zeer veel andere natuurliefhebbers deze nieuwe vondst zeker met vreugde begroet zullen hebben of het nu alsnog doen. Want het geeft toch weer enige hoop, dat we naast het vele wat we zien verdwijnen (zie 'Wilde Planten' I blz. 89 e.v.) kunnen constateren, dat er ook weer nieuwe vestigingen komen als we het milieu maar gunstig houden (of maken!).

Adres van de schrijver: Job.

De redactie meldt:

Na het nog al 'uitgelopen' maartnummer moest dit aprilnummer wat bescheidener van omvang zijn, want het Natura-budget is beperkt! Niettemin bevat het veel interessants en wetenswaardigs. Door technische storingen is het maart-nummer helaas veel te laat verschenen.